

ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΙΔΕΑΙ

A 30

Περιεχόμενα:

Ἐπὶ τοὺς στόχους, ὑπὸ *.*	σ. 1
Πρὸς τὸ νέον Ἑλληνικὸν λυκαυγὲς «Ἑλλάς Ἑλλήνων Χριστιανῶν», ὑπὸ Α' Ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν κ. Στυλιανοῦ Παττακοῦ	σ. 3
Ὁ Ἐθνισμὸς ἀποτελεῖ στοιχεῖον ὑπάρξεως καὶ φράγμα κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης δουλείας, ὑπὸ Ὑφυπουργοῦ Προεδρίας Κυβερνήσεως κ. Κωνστ. Ἀντ. Βοβολίνη	σ. 8
Περὶ τὸ Σχέδιον τοῦ Συντάγματος, ὑπὸ Β. Π. Δερτιλῆ	σ. 12
Θεωρητικαὶ περὶ Ἐπαναστάσεως θέσεις (Κοινωνικὴ Ἀνάγκη - Φυσικὴ τάξις, Salus Populi, Ἠθικὴ ἢ Ἡ κοινωνιολογικὴ δικαιολογία τῆς Ἐπαναστάσεως), ὑπὸ Κ. Χ. Βρυώνη	σ. 15
Αἱ ρίζαι τῆς 21ης Ἀπριλίου, ὑπὸ Β. Α. Σπανοπούλου	σ. 26
Κοινοὶ τόποι ὑπὸ τὸ νέο φῶς τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου, ὑπὸ Ἀμ. Α. Παπαβασιλείου	σ. 29
Κοινότητες καὶ κοινωνικοὶ σχηματισμοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὑπὸ Δ. Γ. Τσάκωνα	σ. 33
Τὸ συνταγματικὸν πρόβλημα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Πολιτείαν, ὑπὸ Δ. Π. Οἰκονόμου	σ. 47
Χριστιανὸς καὶ κράτος, ὑπὸ Ἡλ. Β. Οἰκονόμου	σ. 60
Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας (Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξία εἰς τὴν Ἀφρικὴν), ὑπὸ Β. Π. Παπαδάκη	σ. 62
Τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀρχιμῆδους, ὑπὸ Εὐ. Σ. Σταμάτη	σ. 75
Ἑλληνικὴ αὐτογνωσία (Ἱστορικὴ ἐρμηνεία), ὑπὸ Εὐ. Π. Φωτιάδου	σ. 83
Οἱ ἔθνικοι ἀγῶνες τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν, ὑπὸ Α. Καραντώνη	σ. 90
Ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Ἰωνος Δραγούμη	σ. 102

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς Πολιτειακῆς Ἐπιστήμης
καὶ ὡς Συμβολὴ εἰς τὴν ὀρθὴν Συνταγματικὴν Ἀναθεώρησιν

Ὑπὸ τοῦ κ. ΔΗΜ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΔΝ., ΔΠΕ., Παρέδρου Α. Σ. Δ. Υ.

Α' ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΗΓΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΣΜΟΥ

1. Τὸ πρόβλημα τῆς «στασιωτείας»

Εἰς τὰς Πόλεις - Πολιτείας τοῦ δού π.Χ. αἰῶνος εἶχον ἔκραγῃ στάσεις συνεπεῖα κοινωνικοοικονομικῶν πιέσεων καὶ ἀλλαγῶν. Εἰδικώτερον δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ στάσις ἐλάμβανεν ἀπειλητικὴν μορφήν ἐμφυλίου διαμάχης λόγῳ κινητοποιήσεως τοῦ πτωχοῦ Ἀθηναϊκοῦ «Δήμου» ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἀρχόντων πλουσίων ἀφ' ἑτέρου. Καὶ «ἰσχυρὰς τῆς στάσεως οὐσης... εἴλοντο κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα Σόλωνα» (1). Καὶ ἦτο ὁ Σόλων γνωστὸς διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν θεωρίαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, πικραίνόμενος «πρεσβυτάτην ἑσπορῶν γαίαν Ἰονίας καὶ νομὲν ν» (2).

Ὡς τεχνικὸς ὄθεν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος

ὁ Σόλων ἐκλήθη ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν «στασιωτείαν» καὶ τὰ «ἔργα διχοστασίης» μεταξὺ τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, διὰ τῆς δημιουργίας συμφωνίας τῶν ἀντιδικοῦντων ἐπὶ ὠρισμένων βασικῶν καὶ θεμελιωδῶν ἀρχῶν. Οὕτως ἐστράφη καὶ πρὸς τοὺς μὲν, τοὺς «γνωρίμους» καὶ πρὸς τοὺς δὲ τὸν «Δῆμον». Καὶ πρὸς τοὺς μὲν συνέστησε προσγείωσιν — «ἐν μετρίοισι τίθεσθε μέγαν νόον», ἐνῶ πρὸς τοὺς δὲ συνέστησε ὑποταγὴν εἰς τὴν δημοσίαν ἐξουσίαν — «Δῆμος δι' ὧδ' ἂν ἄριστα, σὺν ἡγεμόνασιν ἔποιτο, μήτε λίαν ἀνεθείς μήτε διαζόμενος τίκτει γὰρ κόρος ὅθρι ν...» (3).

Μὲ βάσιν αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν τῆς συνδιαλλαγῆς ὁ Σόλων διεμόρφωσε διὰ πρῶ-

(1) Ἀριστοτέλους: Ἀθηναίων Πολιτεία V, 1—2.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

την φορὰν εἰς τὸν κόσμον τὸν θεσμὸν τοῦ Συνταγματισμοῦ ὡς λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς «στασιωτείας», καθ' ὃν θεσμὸν ἀνευρίσκονται αἱ λεγόμεναι εἰς τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν μεθοδολογίαν «σταθεραὶ» αἵτινες ἀποτελοῦν τὸ σταθερὸν θεμέλιον τῆς Πολιτείας, ἥτοι τὸ Σύνταγμα. Αἱ σταθεραὶ αὐταὶ διαχωρίζονται ἀπὸ τὰς «μεταβλητάς» αἵτινες ὑπόκεινται εἰς προσαρμογὴν καὶ ἀλλαγὴν: τοὺς Νόμους.

Οὕτως ἤρχισε τὴν ρύθμισιν τῶν σχέσεων Κράτους καὶ Πολίτου, καὶ δι' τῶν ἐπιστημονικῶν ἐννοιᾶν Δημοσίων Σχέσεων (4)

2. Ἡ λύσις: Σύνταγμα

Μὲ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν σχετικὴν, ὁ Σόλων, (6) ὡς διαλλακτὴς καὶ ἄρχων, ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ πρώτου καὶ προτύπου εἰς τὸν κόσμον Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος τῆς Πόλεως — Πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὸ πλάσιον τοῦ ὁποῖου ὁ μικρὸς, χωρικῶς, ἀλλὰ μέγας, πολιτιστικῶς, χῶρος ἐκείνος ἔμελλε νὰ μεγαλουργήσῃ, ἀποδεικνύων εἰς ὅλους, ὅτι ἡ Δημοκρατία εἶναι τὸ σύστημα τῆς «ἰσορροπίας» ἀναπτύξεως, καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμάδων καὶ τῶν λαῶν εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ εἰς ὅλας τὰς ἱστορίας τὰς ἐποχὰς, ἐφ' ὅσον στηρίζεται εἰς τὴν συμφωνίαν.

Ἡ συμφωνία ἱστορικῶς ὑπῆρξε τὸ θεμέλιον τῆς Συνταγματικῆς Δημοκρατίας ἀφοῦ ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν βασικὴν συμφωνίαν δύναται νὰ στηριχθῇ ὁλόκληρον τὸ οικοδόμημα τῶν ἐνδογενῶν τῆς Δημοκρατίας, ἀσυμφωνιῶν, διαφωνιῶν καὶ ἀντιθέσεων. Ἐχρειάζοντο, κατὰ συνέπειαν, τότε οἱ ἀντιμαχόμενοι — «γνώριμοι καὶ ἄγνωστοι» — Πολιτεῖαν δηλαδὴ Σύνταγμα κατὰ τὴν σύγχρονον ὁρολογίαν ὡς ὁ νοῦς ἐν τῷ σώματι (7) καὶ ὑπὸ τὴν ἑνωσίαν ἀκριβῶς τῆς μεμελιώδους ρυθμίσεως τῶν σχέσεων Κράτους καὶ Πολίτου (8): Ὡς μίαν βασικὴν,

εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν Πόλιν — Πολιτείαν (5): «Δῆμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον γέρας ὅσον ἀπαρκεῖ, τιμῆς οὔτε ἀφελὼν οὔτε ἐπορεξάμενος. Οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγῆστοι καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲ ἀεικέες ἔχειν. Ἔστην δ' ἀμφιβαλὼν κρατερὸν σάκος ἀμφοτέροισι, νικᾶν δ' οὐκ εἴασιν οὐδετέρους ἀδίκους», διὰ τὰ καταλήξῃ εἰς μίαν ἱεραποστολικὴν ρῆσιν ἰσχύουσαν δι' ὅλους τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς ἐνότητος καὶ τῆς μετριοπαθείας: «ἐγὼ δὲ τούτων, ὥσπερ ἐν μεταίχμῳ, ὅρον κατέστην». Διότι ἐγνώριζε τὴν ἑνωσίαν καὶ ἀξίαν τῆς μετριοπαθείας, τῆς «μεσότητος»: «Πολλὰ μέσοισι ἄριστα».

καταστατικὴν καὶ συστατικὴν τῆς Συνταγματικῆς Δημοκρατίας συμφωνίαν τῶν ὑποκειμένων καὶ ἀντικειμένων τῆς δημοσίας ἐξουσίας περὶ τῶν διαχωριστικῶν τῶν σχέσεων Κράτους καὶ Πολίτου ὁρίων καὶ μέσων αὐτῆς. Οὕτω λοιπὸν οἱ ἀντίπαλοι «Πολιτεῖαν ἐπέτρεψαν αὐτῷ». Ἡ Πολιτεία, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλειον ὅρισμόν (9), δὲν εἶναι παρὰ τὸ σημερινὸν Σύνταγμα ἥτοι:

«Ἡ τάξις ταῖς πόλεσιν, ἡ περὶ τὰς ἀρχάς, τίνι τρόπῳ νενεμηται, τὶ τὸ κύριον τῆς Πολιτείας καὶ τὶ τὸ τέλος ἐκάστης κοινῶνίας ἐστί».

Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ἐφθασεν ὁ Σόλων εἰς αὐτὴν τὴν «τάξιν, περὶ τὰς ἀρχάς», εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἰδέας τοῦ Συνταγματισμοῦ (Constitutionalism) καὶ τὴν κατάρτισιν καὶ θέσιν εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ πρώτου Συντάγματος εἰς τὸν κόσμον τοῦ γνωστοῦ ὡς «Ἀθηναίων Πολιτείας»; (Constitution of Athens) Πῶς ἤνοιξεν ἡ ὁδὸς, ὅχι μόνον πρὸς τὴν Κλασικὴν Δημοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν κλασικώτερον πολιτισμὸν τοῦ κόσμου;

(4) Δ. Π. Οικονόμου: *Δημόσιαι Σχέσεις*, εἰς «Μεγάλῃν Ἑλλήν. Ἐγκυκλοπαιδεῖαν» (Συμπλήρωμα).

(5) Ἀριστοτέλους: *Ἀθηναίων Πολιτεία* XII, 1.

(6) E. Rexine: *Solon and His Political Theory*, N. Y. 1958 passim.

(7) Ἰσοκράτους: *Ἀρεοπαγιτικός*, ἐνθα «ἔστι γὰρ ψυχὴ πόλεως οὐδὲν ἕτερον ἢ Πολιτεία, τσαυτὴν ἔχουσα δύναμιν ὅσον περ ἐν σώματι φρόνησις».

(8) G. F. Strong: *Modern Political Institutions* N. Y. 1930 b. 10.

(9) Ἀριστοτέλους: *Πολιτικά* 1289 a 15.

3. Ἡ Μεθοδολογία τοῦ Συνταγματισμοῦ

Ὁ Συνταγματισμὸς πάντοτε περιλαμβάνει, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, δύο τινας, τὴν συνηκὴν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν νομιμότητα ἀφ' ἑτέρου, ὡς στηρίγματα τῆς ἐννοίας τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δυσχεροῦς αὐτῆς καταστάσεως ἦν ἐκλήθῃ νὰ θεραπεύσῃ ὁ Σόλων (10), διεχώρισε τὰ θέματα εἰς δύο κατηγορίας. Ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶναι βασικά καὶ θεμελιώδη διὰ τὴν Πολιτείαν, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ὅποια ἔχουν δευτερεύουσιν σημασίαν. Διὰ τὰ πρῶτα ἀπαιτεῖται συμφωνία — συμφωνία περὶ τὰ βασικά καὶ θεμελιώδη ὡς ἔλεγεν ὁ Ο. Cromwell ἐνῶ διὰ τὰ δεύτερα ἀπαιτεῖται ἡ διαφωνία. Διὰ τὰ πρῶτα ἐπομένως ἔδωκε τὸ Σύνταγμα, διὰ δὲ τὰ δεύτερα τὴν εὐνομίαν.

Ἐν πρῶτοις καὶ κυρίως ὁ Σόλων, ἐδημιούργησε τὴν ὑποδομὴν τῆς Πολιτείας — «Πολιτείαν κατέστησε...» — ἔθεσε δηλαδὴ ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα, ἥτοι συνθήκην μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων. Τοῦτο καθώριζε βασικῶς τὰς σχέσεις τῶν ἀναφορικῶς μὲ τὰ τρία βασικά στοιχεῖα κάθε πολιτείας (11):

4. Ἡ μεθοδολογία τῆς εὐνομίας

Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀρκετὴ ἡ ὑποδομή. Ἐχρειάζετο καὶ ἡ δομὴ, τὸ οἰκοδόμημα τῶν Νόμων. Διό, «νόμους ἔθηκεν» ἄλλους... ὑπὸ τὴν ἐννοιαν δημιουργίας ὅχι νόμων πολλῶν ἀλλὰ κυρίως νόμων καλῶν, ὅχι πολυνομίας, ἀλλὰ εὐνομίας ἥτοι: Κράτους Δικαίου, σεβαστοῦ εἰς ὅλους. Αὐτοὺς τοὺς νόμους ὁ Σόλων, προώρισε ὡς τὸ βάλαμον τῶν ἐπὶ μέρους κοινωνικῶν πληγῶν, διότι ἐγνώριζε καὶ ἐφήρμοσε πρῶτος τὴν ἀρχήν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον χρειάζεται δὲν εἶναι ὁ Νόμος καθ' ἑαυτὸς — ὁ *duralex* — ἀλλὰ ἡ Εὐνομία. Ἐλεγε (12):

«Εὐνομία δ' εὖκοσμα καὶ ἄρτια πάντ' ἀποφαίνει καὶ θαμὰ τοῖς ἀδίκους ἀμφιτίθησι πέδας
τραχέα λειάνει, παύει κόρον, ὕβριν ἀμαυροῖ αὐαίνει δ' ἄτης ἄνθεα φυόμενα
εὐθύνει δὲ δίκας σκολιάς ὑπερήφανάτ'»

α.—τὰς ἱεραρχικὰς σχέσεις τὰς ἀπορροεούσας ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν καὶ ἄσκησιν τῆς δημοσίας ἐξουσίας, ὑπὸ τῶν φορέων τῆς, ἥτοι τὰ ὄργανα τοῦ Κράτους διαρθρωμένα εἰς ὀργανωτικὴν δομὴν — «τὴν τάξιν ταῖς πόλεσιν... τὴν περὶ τὰς ἀρχάς, τίνι τρόπῳ νενέμηνται».

β.—τὰς πολυαρχικὰς σχέσεις τὰς ἀπορροεούσας ἀπὸ «τὸ πλῆθος», τὸν Δῆμον μὲ τὴν ἐκάστοτε ἐκφραζομένην γνώμην καὶ δυνάμιν του, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς λεγομένης σήμερον «ἐλαϊκῆς κυριαρχίας» — «τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας». — καί,

γ.—τὰς συναλλακτικὰς σχέσεις τὰς διαμορφωμένους ἐκ τῆς ἐξισορροπήσεως τῶν δύο προηγουμένων τάσεων, εἰς ἓνα κοινὸν παρανομαστήν, τὴν προσανατολιστικὴν πορείαν τῶν πρὸς τὸ μέλλον: τὴν ἰδεολογίαν καὶ τὴν δημοσίαν πολιτικὴν ὡς θὰ ἐλέγαμεν σήμερον — «καὶ τί τὸ τέλος ἐκάστης κοινωνίας ἔστι...».

ἔργα πραῖνει, παύει δ' ἔργα διχοστασίας».

Διὰ νὰ παύσουν ὅθεν «τὰ ἔργα διχοστασίας» καὶ ν' ἀρχίσουν τὰ ἔργα τῆς ὁμονοίας ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, ἐχρειάζετο ἡ στηρίζουσα τὴν σωφροσύνην «κοινὴ δόξα». Ἐπὶ τῶν ἀπασχολούντων ἀμφοτέρως τὰς ὁμάδας αὐτὰς ζητημάτων τοῦ δημοσίου βίου, πρὸς δημιουργίαν εὐνομίας, ἥτοι Κράτους Δικαίου, ὡς λέγομεν σήμερον. Ἀλλ' ἡ Εὐνομία αὕτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στηριχθῇ, οὔτε εἰς τὸν νομικισμόν, ἀλλ' εἰς τὴν σαφήνειαν καὶ ἀπλότητα — «Πάσιν... ἀναγνῶναι καὶ μαθεῖν ἀπλὰ καὶ σαφῆ τὰ δίκαια» (13).

Ἦδη ὁ Πλάτων εἶχεν ἐπαρκῶς καταδείξει τὸ σφάλμα τῆς πολυνομίας, ὅτι δηλαδὴ ἡ περίτεχνος νομικὴ ρύθμισις τοῦ συνόλου τῶν δημοσίων σχέσεων δὲν εἶναι, οὔτε δυνα-

(10) G. W. Bostford: *The Development of the Athenian Constitution*, Boston 1893 passim.

(11) Δ. Π. Οἰκονόμου: *Ἡ Ἑννοια καὶ αἱ Μέθοδοι τῆς Πολιτειακῆς Ἐπιστήμης* εἰς *Ἐπιθεώρησιν Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν*, 1959. Τόμος ΙΔ', Ἀριθ. 3—4.

(12) Σόλωνος: *Ἵποθῆκαι πρὸς Ἀθηναίους*.

(13) Cf. K. Νικολαΐδου: *Ἀττικὸν Δίκαιον*, Ἀθῆναι 1939, σ. 51

τή, οὔτε ἐνδεειγμένη, ἐφ' ὅσον ἰσοδυναμεῖ μὲ προσπάθειαν δαμασμοῦ τῆς λερναίας ὕδρας τῆς πραγματικότητος, «νομοθετοῦντες καὶ ἐπανορθοῦντες, ἀεὶ οἰόμενοι τι πέρας εὐρήσειν... ἀγνοοῦντες ὅτι τῷ ὄντι ὥσπερ Ὑδραν τέμνουσι» (14), καὶ εἶχε ἐμφατικῶς τονίσει τὴν βασικὴν ἀρχὴν τοῦ ἡθους «οὐκ ἐκ δρυός... ἢ ἐκ πέτρας τὰς πολιτείας γίγνεσθαι, ἀλλ'... ἐκ τῶν ἡθῶν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν» (15).

Εἰς τὴν Πολιτείαν αὐτὴν, ἀναγνωρίζεται μὲ παρρησίαν ἡ διαστολὴ μεταξὺ κυβερνῶντων καὶ κυβερνωμένων, μεταξὺ Κράτους καὶ Πολίτου, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ὁμολογεῖται ἡ δυνατότης καὶ ἀξία τῆς διὰ τοῦ Συντάγματος καὶ τοῦ Νόμου σ υ ν θ έ σ ε ω ς τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων, ὡς δύο σκελῶν τοῦ ἰδίου σώματος. Διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὑπογραμμίζει ὁ E. Bar-

ker (16) «προϋπόθεσις κάθε πολιτικῆς σκέψεως εἶναι ὅτι ἡ ἀντίθεσις Κράτους καὶ ἀτόμου θὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ὅπως εἶναι καθήκον κάθε πολιτικοῦ διανοουμένου νὰ γεφυρώσῃ καὶ καταργήσῃ τὴν ἀντίθεσιν αὐτὴν, τὴν δ υ ν α μ ι ν τῆς ὁποίας ἔχει ἀντιληφθῇ». Εἰς αὐτὰ τὰ βασικὰ θεμέλια ἐστηρίχθη τὸ «πολιτικὸν θαῦμα» τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον, μιᾶς Δημοκρατίας ἐν κυριολεξίᾳ, ὅπου δηλαδὴ κατὰ τὴν Ἀριστοτελικὴν πάλιν διαπίστωσιν (17).

«ἀπάντων αὐτὸς αὐτὸν πεποίθηκεν ὁ Δῆμος κύριον καὶ πάντα διοικεῖται ψηφίσμασι καὶ Δικαστηρίοις, ἐν οἷς ὁ Δῆμος ἔστιν ὁ κρατῶν, καὶ τοῦτο δοκοῦσι ποιεῖν ὀρθῶς. Εὐδιαφροτέρωτοι γὰρ (οἱ) ὀλίγοι τῶν πολλῶν εἰσὶ καὶ κέρδει καὶ χάρισιν...».

5. Ἡ ἐκ τῶν ἀντιθέσεων σύνθεσις τῆς Πολιτείας.

Αὕτῃ ἡ ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἀντιθέσεως ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, Κράτους καὶ Κοινωνίας σ υ ν θ έ σ ι ς, ὠδήγησεν εἰς τὴν Ἀριστοτέλειον, ἐκ τῆς διαλεκτικῆς ἀντιθέσεως σ υ ν θ έ σ ι ν τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Πολίτου, ἥτοι εἰς τὴν Π ο λ ι τ ε ί α ν, τὸ πεδῖον δηλαδὴ καὶ τὸ πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἱ δύο αὐταὶ δυνάμεις, πολιτικὴ ἀφ' ἐνὸς τοῦ Κράτους καὶ κοινωνικὴ ἀφ' ἐτέρου τῆς Κοινωνίας, τίθενται ἐν κινήσει, ἀντιτίθενται καὶ τελικῶς συντίθενται εἰς ἀκατάλυτον ἐνότητα, τὴν Πολιτείαν. Αὕτῃ ἡ διαδικασία ἐξῶς λαθὴν εἰς τὴν δημιουργίαν συγχύσεως καὶ θεωρητικῆς διαμάχης περὶ τὴν σχέσιν Κράτους καὶ ἀτόμου εἰς τὸν ἀρχαῖον Κόσμον, καταστάσαν «ἐν ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα προβλήματα» (18) ἐφ' ὧν ὑπεστηρίχθησαν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι ἀπόψεις.

Ἐκαστος τῶν παραγόντων τούτων δύναται νὰ ἔχῃ, καὶ συνήθως ἔχει, διάφορα καὶ ἀντίθετα, συμφέροντα. Ἡ θεμελιώδης καὶ κλασσικῆς ἀξίας Ἀριστοτέλειος ἀντίληψις τῆς Πολιτείας, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν μὲν ὁ ρεαλισμὸν τὴν δυνατότητα αὐτὴν, καταλήγει εἰς τὴν θεμελιωτικὴν τῆς Πολιτείας ἀνάγκην συνδυασμοῦ τῶν τυχόντων ἀντιτιθεμέ-

νων συμφερόντων. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην «ᾧ μὲν Πολιτεία τὸ κοινὸν συμφέρον σκοποῦσι αὐταὶ μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσι... ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον τῶν ἀρχόντων ἡμαρτημέναι καὶ πᾶσαι παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν Πολιτειῶν» (19) μὲ κατὰ τὴν εἰς τὴν ἀναγωγὴν τοῦ κοινού συμφέροντος ὡς βάσιν καὶ μέτρον τοῦ τρόπου ἀσκήσεως πάσης δυνάμεως καὶ τῆς δημοσίας ἢ πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς — ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, καὶ «μετὰ δίκης» κατὰ τὸν Πλάτωνα» (20).

Εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν καὶ μέθοδον συνδυασμοῦ τοῦ γενικοῦ καὶ εἰδικοῦ ἢ ἀτομικοῦ συμφέροντος, τοῦ πρώτου ἐκφραζομένου κατὰ τεκμήριον ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τοῦ δευτέρου ὑπὸ τοῦ Πολίτου ἢ τῆς Κοινωνίας ἐστηρίχθη πράγματι ἡ κλασσικὴ Δημοκρατία. Δι' αὐτὴν ἄλλωστε καυχᾶται καὶ ὁ Περικλῆς εἰς τὸν λόγον του (21). «Ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι πόλιν πλείω σύμπασαν ὀρθομένην ὠφελεῖν τοὺς ἰδιώτας ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν, ἀθρόαν δὲ σφαλλομένην. Καλῶς μὲν γὰρ φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτόν, διαφθειρομένης τῆς Πατρίδος οὐδὲν ἤσπον ξυναπόλλυται, κακοτυχῶν δ' ἐν εὐτυχίᾳ πολλὰ μάλλον διασώζεται».

(14) Πλάτωνος: Πολιτεία 426 E.

(15) Πλάτωνος: Πολιτεία 544 E.

(16) E. Barker: Greek Political Theory, London 1960 σ. 2.

(17) Ἀριστοτέλους: Ἀθηναίων Πολιτεία XII, 2

(18) C. M. Bowra: The Greek Experience N. Y. 1957 σ. 77 - 96

(19) Ἀριστοτέλους: Πολιτικά Γ' 1279 α 17.

(20) Πλάτωνος: Νόμοι 643 E.

(21) Θουκυδίδου: Περικλέους κ.λ.π. B. 60.

Αὐτὴν τὴν γεφύρωσιν, αὐτὴν τὴν σύνθεσιν πραγματοποιεῖ ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτειακὴ ἐπιστήμη καὶ φιλοσοφία, διὰ τοῦ Συντάγματος τὸ ὁποῖον καθίσταται οὕτω ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Δημοκρατικῆς Πολιτείας. Οὕτω ὁ Ἀριστοτέλης ἐμφανίζει τὴν σχέσιν τῆς ἐνότητος καὶ τῆς μονάδος (22), ὡς σχέσιν ὅλου πρὸς μέρη σχεδὸν ὁ ρ γ α ν ι σ μ ι κ ῆ ν, ἀποτελοῦσαν τὴν φυσιολογικωτέραν σύνθεσιν δι' ὃ καὶ ὑποστηρίζει «ὅτι ἡ Πολιτεία προϋπήρ-

ξε τοῦ πολίτου πολὺ δὲ περισσότερον τοῦ Κράτους (23),

«καὶ πρότερον γὰρ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἔστι· τὸ γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους, ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου οὐκ ἔσται πούς μηδὲ χεῖρ».

Τεχνικῶς ἡ γεφύρωσις πραγματοποιεῖται, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, διὰ τῆς μεθοδεύσεως τῶν δημοσίων σχέσεων, πολυαρχικῶν, ἱεραρχικῶν καὶ πολιτικῶν ἢ συναλλακτικῶν.

Β' Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ

6. Τὸ ἀ γ ν ο η θ ἔ ν π ρ ό τ υ π ο ν

Εἶχεν ὅθεν ὁ Ἑλληνισμὸς πρότυπον διὰ τε τὴν ὑποδομὴν καὶ τὴν δομὴν τῆς Πολιτείας του, καὶ μάλιστα τὸ γ ν η σ ι ώ τ ε ρ ο ν ὅλων τῶν προτύπων, τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη χρησιμοποίησει ἐπιτυχῶς ὁ ἀγλοαμερικανικὸς κόσμος, ὁ διαθέτων Συντάγματα τόσον ἱερὰ καὶ τόσον μακρόβια, ἀκριβῶς ὡς ὁ Σόλων εἶχε ζητήσῃ. Ἀλλὰ δὲν τὰ ἐχρησιμοποίησε οὔτε ἐκ πρώτης γραφῆς, οὔτε ἐξ ἀντιγραφῆς, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν ὅλος ὁ Ἑλεύθερος Κόσμος σήμερον, ἀναγνωρίζει ὅτι δὲν εἶναι παρὰ ἡ συνέχεια καὶ ἡ ἀπόρροια τῆς Ἑλληνικῆς Κλασσικῆς Δημοκρατίας. Ὡς ἐτοσίθη σχετικῶς:

«Ὁ Δυτικὸς Πολιτισμὸς... Εἴμεθα οἱ Ἕλληνες... καμωμένοι ὡς εἴμεθα ἀπὸ τὰς σκέψεις, τὰ ἔργα καὶ τὰς ἐμπειρίας των, ὁ κόσμος μας εἶναι ὁ κόσμος των εἰς μίαν νεωτέραν φάσιν ἐξελίξεως, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε μία καὶ μόνη» (24).

Ἡ Ἰδέα τῆς γνησίας Δημοκρατίας συν-

δέεται μετὰ τὴν ιδέαν τῆς Ἑλευθερίας, καὶ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν πα γ κ ο σ μ ί ο υ ἀ κ τ ι ν ο β ο λ ί α ς τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος. Ὡς ἐτόνισεν ὁ Βασιλεὺς Παύλος:

«Τὸ Ἑλληνικὸν μήνυμα τῆς Ἑλευθερίας ζυμωθὲν ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, ὥριμασεν εἰς τὴν σημερινὴν μορφήν τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος» (25).

Ἐπομένως, ἡ Ἑλλάς ἔχει καθήκον ἱστορικὸν ὅχι μόνον νὰ ἔχῃ τὴν Γνησίαν Δημοκρατίαν ὡς ἰδικὸν της Πολίτευμα, ἀλλὰ καὶ «ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως διὰ τὸν κόσμον». Καὶ αὐτὴν τὴν Γνησίαν Δημοκρατίαν δὲν ἐγνώρισεν ὁ νεώτερος Ἑλληνισμὸς ἐφ' ὅσον εἰς τὴν Ἑλλάδα καθιερώθη «ὁ ἐπὶ Τουρκοκρατίας Κοτσαμπασισμὸς ἐπιχρισθεὶς μόνον διὰ τοῦ νωποῦ ἐκ τῆς Δύσεως συνταγματικοῦ ψιμυθίου» (26).

7. Ἡ παραφθορὰ τῆς Δημοκρατίας

Ἡ Κρίσις τῆς Δημοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ἔγκειται εἰς τὴν παραφθοράν, ἥτοι Κομματικοποίησιν τῆς Συνταγματικῆς Δημοκρατί-

ας γνωστοῦ καὶ δεδομένου ὄντος ὅτι (27):

«Ἡ κομματικὴ δημοκρατία εἶναι μία μορφή δημοκρατίας ἡ ὁποία εἰς τὴν θα-

(22) R. Mc Iver : The Web of Government, N. Y. 1949 σ. 403 - 446 ὅπου ἡ σχέσις «unity and unit.»

(23) Ἀριστοτέλους: Πολιτικὰ 1253 α 18.

(24) J. A. Smith : The Unity of Western Civilization, σ. 72

(25) Βασ. Παύλου: Λόγος εἰς Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὴν 25.2.1954.

(26) Δ. Τσάκωνα: Εἰσαγωγή εἰς τὸν Νέον Ἑλληνισμόν, Ἀθήναι, ὅπου ἡ φράσις αὕτη τοῦ Ν. Δραγούμη.

(27) G. Leibholz : Des Strukturwandel κ.λ.π. 1952 σ. 16

σικήν της συγκρότησιν είναι τ ε λ ε ί -
ω ς δ ι α φ ο ρ ο ς τῆς Φιλελευθέρας,
Ἀντιπροσωπευτικῆς Κοινοβουλευτικῆς Δη-
μοκρατίας».

Ἡ Κομματική Δημοκρατία κατ' ἀρχὴν
ἀνατρέπει τὸν Συνταγματισμὸν ὡς ὑποδομὴν
τῆς Πολιτείας καθ' ὃ μέτρον τὰ βασικά καὶ
θεμελιώδη ἐνὸς Ἔθνους τίθενται ὡς ἀντι-
κείμενα κομματικῆς διαμάχης, ἐνῶ ἐξαιρούν-
ται ἀκριβῶς αὐτῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει
τὸ θεμέλιον ὑπονομεύεται κατ' ἀρχὴν δι'
αὐτῆς ταύτης τῆς περὶ τὰς «σταθεράς» ἀν-
τιδικίας ἀντὶ τῆς ὁμοφωνίας περὶ αὐτάς.
Ἀλλὰ πέραν τούτου ἡ νίκη μιᾶς κομματι-
κῆς παρατάξεως τότε καθίσταται Πύρ-
ρ ε ι ο ς ἐφ' ὅσον ἡ πλειοψηφία θὰ εἶναι
κομματικὴ καὶ θὰ καταλήξῃ εἴτε εἰς στα-
σιωταίαν ἢ εἰς μειοψηφίαν ἰσχυρά, εἴτε
εἰς τυραννίαν τῆς πλειοψηφίας, ἢ εἰς μειο-
ψηφίαν εἶναι ἀνίσχυρος.

Καὶ ἰδοὺ ἀνακύπτει τὸ φαινόμενον τῆς
«Ὀλοκληρωτικῆς Δημοκρατίας» (28) ἐκ
τῆς οὐσίας τῆς Συνταγματικῆς Δημοκρατί-
ας. Ἀνακύπτει ἡ νόθος Δημοκρατία εἰς βά-
ρος τῆς γνησίας. Καὶ ὡς παρατηρεῖται σῆ-
μερον, ὅσον ἡ γνησία Δημοκρατία εἶναι τὸ
καλλίτερον σύστημα διακυβερνήσεως τῶν
ἀνθρώπων τὸσον ἡ ἐσφαλμένη ἰδέα τῆς Δη-
μοκρατίας δύνανται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς αὐτὸ τὸ
ὅποιον ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς Δημοσιολό-
γος W. Lippman (29) ὠνόμασε «ἀπογοή-
τευσιν καὶ ἀλλοτριοπράγμονα τυραννίαν».

Δι' αὐτὸ ἡ δημοσία ζωὴ τῆς Ἑλλάδος
φέρει ἀκριβῶς ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη τῶν δύο
αὐτῶν συνεπειῶν, λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ Ἰδανικὸν
τῆς Δημοκρατίας εἰς τὴν Χώραν εἶχε δ ι α -
σ τ ρ α φ ῆ τόσον πολὺ, ὥστε ἀντὶ νὰ ση-
μαῖν αὐτὸ τὸ ὅποιον ὑποδηλοῖ, νὰ γίνῃ ἡ
αἰτία διαστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς Δημο-
κρατίας...» (30).

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Κομματικὴ Δημοκρατία
εἰσῆλθε μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον
εἰς μίαν β α θ ε ῖ α ν κ ρ ί σ ι ν θ ε -
μ ε λ ί ω ν λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ θεσμοὶ ὑπέ-
στησαν μίαν βαθυτάτην δ ι α β ρ ω σ ι ν
κ α ῖ «δ ἐ ν ἀ ν τ α π ο κ ρ ί ν ο ν -
τ α ἰ σ τ ῆ ν π ρ α γ μ α τ ι κ ὸ τ ῆ -
τ α». Ὡς παρατηρεῖ ὁ διαπιστώσας τὴν
«Συνεχῇ Κρίσιν» Πολιτειολόγος (31),

«καὶ ἡ Συντήρησις πού κυβερνᾷ καὶ ἡ
Συντήρησις πού εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀν-
τιπολίτευσιν δὲν ἀρκεῖ νὰ προσκολληθῶν
εἰς τὴν τ υ π ι κ ῇ ἡ ἄμυναν τῶν
θεσμῶν. Πρέπει νὰ ἀσπασθῶν, νὰ κηρύ-
ξουν καὶ νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀληθινὴν Ἰ-
δεολογίαν τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Ἑ-
λευθερίας... Μόνον ἡ π ε φ ω τ ι σ μ ῆ -
ν ἡ καὶ δ η μ ι ο υ ρ γ ι κ ῇ π ί -
στις εἰς τὰ ἰδανικά τῶν 75.7 τοῦ Ἑλλη-
νικοῦ λαοῦ δύνανται νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ
διαλύσῃ τὸ σκοτάδι πού περιβάλλει
στοὺς περισσότερους ἀπὸ τὰ 24.3 τῶν
ὁπαδῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατροπῆς...».

8. Ἡ Συνταγματικὴ κρίσις

Εἰδικότερον ἡ Συνταγματικὴ κρίσις ἐν
Ἑλλάδι ὠφείλετο εἰς τὴν παρανόησιν τῆς
ἐννοίας καὶ τοῦ ρόλου ὡς Συντάγματος ὡς
ἀνωτέρω ἐξετέθη. Ἐδῶ τὸ Σύνταγμα ἀπὸ
τοῦ 1821 καὶ ἐντεῦθεν ἔθεωρεῖτο ὑπόθεσις
συμβολαιογραφικῆς ἱκανότητος καὶ δι' ἀν-
τιγραφῆς ἐκ τῶν ξένων ἰδιοτύπων. Καὶ αὐ-
τὸ ἐγένετο κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν
καὶ μετεπαναστατικὴν περίοδον λόγῳ τοῦ
ρεύματος τοῦ ἀποκεκομμένου ἀπὸ τὰς ρί-
ζας τοῦ Ἑλληνισμοῦ λ ο γ ι ω τ α τ ι -
σ μ ο ὕ (32) καὶ τοῦ ἀκράτου ν ο μ ι -

κ ι σ μ ο ὕ (33), ὅστις ἐπεκράτησε εἰς τὰς
Πολιτικὰς Ἐπιστήμας.

Ἐὰν εἶχε γίνεῃ ἀντιληπτὴ ἡ φύσις τοῦ
Συντάγματος, ὡς γραπτῶν ἀπαντήσεων εἰς
ἄ γ ρ α φ α ἔ ρ ω τ ῆ μ α τ α τοῦ παρ-
ελθόντος, καλουμένων νὰ ρυθμίζουν τὸ μέλ-
λον, οἱ προπάτορες, πατέρες καὶ σύγχρονοι
δὲν θὰ ἡσχολοῦντο μὲ τὸ Σύνταγμα συμβο-
λαιογραφικῶς, ἀλλὰ ἐ π ι σ τ ῆ μ ο ν ι -
κ ὡ ς καὶ κατ' ἐξοχὴν πρακτικῶς. Θ' ἀνε-
ζήτουν δηλαδὴ οἱ ἴδιοι τὰ ἐρωτήματα περὶ
τὰ βασικά καὶ θεμελιώδη ζητήματα χρήζον-

(28) J. L. Talmon : The Origins of Totalitarian Democracy, London 1961 (Mer-
cury). passim.

(29) W. Lippman : The Public Philosophy, N.Y. 1954 passim.

(30) Δ. Π. Οικονόμου: Τὰ δικαιώματα τοῦ Πολίτου, — ἀτομικά, πολιτικά, κοινωνικά,
εἰς «Γνώσεις» 1958 ἀριθ. 5.

(31) Γ. Δασκαλάκη: Συντήρησις καὶ Ἀνατροπὴ, εἰς «Γνώσεις» 1958. Ἀριθ. 7—8.

(32) Γ. Δασκαλάκη: Ἡ Κοινωνιολογικὴ Σημασία τῶν Πολιτευμάτων τῆς Ἐπαναστά-
σεως, εἰς «Γνώσεις», 1958.

(33) L. Langrod : Réorganisation de la Fonction Publique en Grèce, Ἐκδ. OECDE
σ. 23 ὅστις διαπιστώνει ὅτι ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκεται εἰς θέαν
οἷα ἡ τῆς Γαλλίας πρὸ τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

τὰ ὁμοφωνίας, διὰ τὴν ἀνεύρεσιν δηλαδὴ τῶν σταθερῶν σημείων τοῦ Πολιτεύματος, διὰ νὰ εὗρουν τὴν ὀρθοτέραν ἀπάντησιν ἀπὸ τὴν ἀνύπαρκτον ἐν Ἑλλάδι Πολιτειακὴν Ἐπιστήμην. Δὲν ἐχρειάζετο οὕτε βλέμμα εἰς τὰ ξένα Συντάγματα. Ἐχρειάζετο μόνον μελέτῃ τῆς ἐν τῇ ξένῃ ἀνθρῶπας Πολιτειακῆς Ἐπιστήμης ἐκ σ π έ ρ μ α - τ ο ς Ἑλληνικοῦ.

Καὶ τὸ Ἑθνικὸν αὐτὸ ἐρωτηματολόγιον δὲν ἐγένετο μέχρι σήμερον, οὔτε κατὰ τὴν Συντακτικὴν οὔτε κατὰ τὴν Ἀναθεωρητικὴν τοῦ Συντάγματος διαδικασίαν. Μόνον ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἴσως ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὅστις ἀντιληφθεὶς προφανῶς τὴν σημασίαν τῆς διακρίσεως μεταξὺ θεμελιωδῶν καὶ μὴ ζητημάτων, μεταξὺ σταθερῶν καὶ μεταβλητῶν, ἀντετάχθη εἰς τὸν Δῆμον εἰπὼν τὸ «ὄχι Συντακτικῇ». Πάντως ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐπελύθησαν διὰ τοῦ Συντάγματος τὰ δύο βασικὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ.

α) Ποῖα τὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα τὰ

9. Τὸ β á θ ο ς τ ῆ ς κ ρ ί σ ε ω ς

Καθ' ἡμᾶς ὅμως ἡ κρίσις αὕτῃ εἶναι βαθυτέρα καὶ ἔχει τὴν ρίζαν τῆς εἰς τὴν ἀντιεπιστημονικὴν ρύθμισιν τῶν δημοσίων σχέσεων ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐντεῦθεν. Τότε καὶ ἔκτοτε παρατηρεῖται ἡ περίφημος πλατωνικὴ ἀ ν α κ ύ κ λ η σ ι ς (35) τῶν Ἑλληνικῶν Πολιτευμάτων κατὰ τὰ ἐν Γαλλίᾳ συμβάντα μὲ τοὺς κύκλους πολιτειακῆς ἐξελίξεως τοῦ Μ. Hauriou. Παρατηρεῖται δηλαδὴ ἐν pendulum τριῶν κύκλων ὡς ἐν Συνταγματικῇ ἐξελίξεως. Ἐκαστος κύκλος ἔχει ὡς θέσιν τοῦ πολυαρχισμῶν, ὡς ἀντίθεσιν τὸν ἱεραρχισμὸν καὶ σύνθεσιν τὸ πολιτικὸν σχῆμα τῆς Συντεταγμένης Δημοκρατίας. Οὕτω εἰς ἕκαστον κύκλον διαπιστώνει τις τὸ κύκλωμα: Κομματικὴ πολυαρχία, Ἑθνικὴ ἱεραρχία καὶ Συντεταγμένη Δημοκρατία.

Ὁ πρῶτος κύκλος ἄρχεται τῷ 1821 μὲ τὰ πολυαρχικὰ ἐπαναστατικὰ Συντάγματα τοῦ 1821 — 1827, ἅτινα ὠδήγησαν τὴν χώραν εἰς τὸ χάος τῆς στασιωτείας. Ἦκολούθησεν ὡς ἀντίδρασις πρὸς τὴν ἀκυβε-

ρῆσασφαλίζοντα τὴν Ἑθνικὴν ἐνότητα διὰ τῆς ὁμοφωνίας ἐκφραζομένης διὰ τοῦ Συντάγματος ὄλων τῶν Ἑλλήνων.

6) Ποῖα τὰ δευτερεύοντα ἐρωτήματα τὰ ἐξασφαλίζοντα τὴν Ἑθνικὴν Δημοκρατίαν διὰ τῆς διαφωνίας ἐκφραζομένης διὰ τῶν λοιπῶν συντεταγμένων θεσμών.

Ὡς ἐπιστήμονες ὑποστηρίζομεν τὴν ἄποψιν ὅτι ἄνευ αὐτοῦ τοῦ ἐρωτήματος λογίον δυσκόλως δύναται νὰ λυθῇ ὀριστικῶς ἡ Νεοελληνικὴ Συνταγματικὴ κρίσις, ἡ ὁποία ὡς δέχονται ἅπαντες οἱ πολιτειολόγοι εἶναι κρίσις «θ ε μ ε λ ί ω ν». Κατὰ τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Δασκαλάκη (34), γράφοντα τῷ 1957,

«μία συνεχὴς κρίσις μαστίζει τὴν πολιτικὴν μας ζωὴν καθ' ὅλην τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν... Τὸ ὅτι στῇ σημερινῇ Ἑλλάδι ἐμφανίζονται ὅλα τὰ γνωρίσματα μιᾶς πολιτικῆς κρίσεως νομίζω ὅτι εἶναι πλέον κοινὸς τόπος...».

νησίαν ὁ ἄνευ Συντάγματος ἱεραρχισμὸς τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Ὁθωνος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ Συνταγματικὴ Μοναρχία. Τέλος, ἡ χώρα κατέληξεν εἰς τὴν σύνθεσιν: τὴν Συντεταγμένην καὶ Βασιλευομένην Δημοκρατίαν διὰ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864 ὁπερ ἀναθεωρηθὲν τὸ 1911 ἴσχυσε οὕτως ἢ ἄλλως μέχρι τοῦ 1922, ὅτε ἐξεδηλώθη ἡ Ἐπανάστασις ὡς ἐκ τῶν συνεπειῶν τοῦ Ἑθνικοῦ διχασμοῦ.

Ὁ δεύτερος κύκλος ἄρχεται τῷ 1922 μὲ τὸν πολυαρχισμὸν καὶ τὸ κατ' οὐσίαν πολυαρχικὸν Σύνταγμα τοῦ 1927, καθ' ὃν ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ἡ «στασιωτεία» ὑπὸ ἄλλην βεβαίως μορφήν. Ἦκολούθησεν ὁ ἱεραρχισμὸς τῆς Κυβερνήσεως Ι. Μεταξά, τῷ 1936, διὰ νὰ ἐπέλθῃ μεταπολεμικῶς καὶ πάλιν σύνθεσις τις μὲ τὴν Συντεταγμένην Βασιλευομένην Δημοκρατίαν τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τοῦ 1946, ἥτις ἤρχισε τὴν Ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος 1864) 1911, τὴν καταλήξασαν εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1952.

(34) Γ. Δασκαλάκη: Ἀπειληγικὴ ἡ Νέα Μορφή τοῦ Πολιτικοῦ Προβλήματος, «Βῆμα» 6 Ὀκτωβρίου 1957.

(35) Πλάτωνος: Πολιτεία 564 Α: «τῷ ὄντι τὸ ἄγαν τι ποιεῖν μεγάλην φιλαί εἰς τοῦναντίον μεταβολὴν ἀνταποδίδοναι, ἐν ὥραις τε καὶ φυτοῖς καὶ ἐν σώματι καὶ δὴ καὶ ἐν πολιτείαις οὕχ ἥκιστα».

(36) Γ. Δασκαλάκη: Σύνταγμα, Παρασύνταγμα, Ἀντισύνταγμα (Πολ. Μελέτη).

Ὁ τρίτος κύκλος ἄρχεται εἰς χρονικὴν τινὰ περίοδον ἔκτοτε, ὅτε ἀναγνωρίζεται ὑπὸ διακεκριμένου πολιτειολόγου ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑφίσταται Σύνταγμα,

Παρασύνταγμα καὶ Ἀντισύνταγμα πέραν τῆς ὥς ἂν κρίσεως (36).

10. Ἡ ἐκδήλωσις τῆς κρίσεως

Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864)1911)1952 προέβλεπεν ὡς μόνον μηχανισμόν Ἐθνικῆς ὁμοφωνίας καὶ ἐνότητος τὸν Ἀνώτατον Ἀρχοντα, ὑπὸ τὴν ὁρθὴν ὁμωσὶ πολιτειολογικὴν του τοποθέτησιν ἐν τῷ Κοινοβουλευτικῷ Πολιτεύματι, πρότυπον τοῦ ὁποίου παραμένει τὸ Ἡνωμένον Βασίλειον. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ θεσμοῦ τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος, ἐγένετο, ὡς ἐπιστημονικῶς ἀπεδείξαμεν (37) λάθος, ἠβηλημένον ἢ ἀθέλητον. Καὶ ἀντὶ τοῦ Στέμματος ὡς Βασιλεὺς σὺν Κυβέρνησιν ἔσχεν ἡ Ἑλλὰς μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως ἄνευ πολιτειολογικῆς κατοχυρώσεως εἰς ἓνα ἐξόχως δύσκολον ρόλον Του, ὡς ρυθμιστοῦ τοῦ πολιτεύματος καὶ παράγοντος διαφυλάξεως ὅχι μόνον τοῦ Συντάγματος ἀλλὰ πρὸ παντὸς τῆς Δημοκρατίας.

Παραλλήλως δὲν ἐλειτούργησαν κανονικῶς οἱ μηχανισμοὶ τῆς Δημοκρατικῆς διαφωνίας, ὡς ἀπεδείχθη ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξίαν γνησίαν πολιτικῶν κομμάτων, ὡς μετασχηματιστῶν τοῦ λαϊκοῦ ρεύματος καὶ μηχανισμοῦ ἀναδείξεως τῆς ἡγεσίας. Διὸ καὶ ἐτέθη ὑπὸ πλειόνων πολιτικῶν προσωπικοτήτων ἐπισήμως ζήτημα Ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος. Τὸ χειρότερον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ περὶ τὰ βασικὰ καὶ θεμελιώδη ἀντιδικία, ἐξέφυγεν ἀπὸ τὸ προσήκον ἐπίπεδον, εἴτε τῆς Ἐπιστήμης, εἴτε τοῦ Κοινοβουλίου, καὶ κατῆλθεν εἰς τὸ πεζοδρόμιον.

Ὅπωςδήποτε ὁ μηχανισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοβουλευτικῆς Δημοκρατίας ὑπέστη βλάβην. Καὶ τὸ ἐρώτημα ἦτο πῶς θὰ ἐπιδιωρθοῦτο. Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ σημεῖον

αὐτὸ ἔδωκε πρὸ ἐτῶν ὁ γνωστὸς Ἀμερικανὸς διανοούμενος, καὶ σύμβουλος τοῦ προέδρου Τζ. Κέννεντυ, Α. Schlessinger διὰ τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας ὁ Δημοκρατικὸς μηχανισμὸς ὑφίσταται τεχνικὴν βλάβην. Εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοηθῇ ἡ βλάβη τῆς μηχανῆς τοῦ πολιτειακοῦ αὐτοκινήτου καὶ νὰ συνεχισθῇ ἡ πορεία του, ἢ μήπως χρειάζεται ὀλίγη στάθμευσις διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῆς μηχανῆς καὶ συνέχισιν κανονικῆς πλέων τῆς πορείας του;

Ὁ Α. Schlessinger εἰσηγήθη πρὸς τὸν αἰμνηστον πρόεδρον Κέννεντυ τὴν στάθμευσιν πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τοῦ αὐτοκινήτου καὶ τὴν συνέχισιν τῆς πορείας με μεγαλυτέραν ταχύτητα.

Μήπως ἄραγε τὸ πρόβλημα τῆς συνταγματικῆς κρίσεως τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος ἔχει ἀναλογίαν τινὰ μετὰ τὴν θεωρίαν Schlessinger Μήπως ἡ μία στασιωτεία δὲν δύναται ν' ἀντιμετωπισθῇ δι' ἐτέρας στασιωτείας, ἀλλὰ μόνον διὰ Σολωνικῆς «Πολιτείας»; Καὶ μήπως ἡ «Πολιτεία» αὕτη, τὸ Σύνταγμα δηλαδή, δὲν εἶναι ὑπόθεσις συμβολαιογραφικῆ, κεφαλαίων καὶ ἄρθρων, ζήτημα τοῦτέστι νομικὸν μόνον, ἀλλὰ ὑπόθεσις κυρίως ἐπιστημονικὴ καὶ δι' Ἐθνικοῦ Ἐρωτηματολογίου, ἐφ' ὅσον διὰ νὰ δοθῇ μία λύσις κυρίως ἐπιστημονικὴ καὶ δι' Ἐθνικοῦ Ἐρωτηματολογίου, ἐφ' ὅσον διὰ νὰ δοθῇ μία λύσις χρειάζεται νὰ προηγηθῇ ἡ διάγνωσις καὶ τοποθέτησις τοῦ προβλήματος; Μήπως τέλος, δὲν προχωρήσῃ τὸ αὐτοκίνητον, ἐὰν ἡ ἐπισκευὴ τοῦ μηχανισμοῦ του δὲν εἶναι ἡ προσήκουσα;

Β. Η ΠΕΡΙ ΤΑ ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΑ ΚΡΙΣΙΣ

11. Ἡ ἔννοια τῆς νομιμότητος

Ἡ ἔννοια τῆς νομιμότητος εἶχε κλονισθῇ πολλαπλῶς (38).

Καὶ πρῶτον ὡς ἔννοια. Καταστάσα στε-

νὴ ὡς ἀνάγκη νομοθετικοῦ ἐρείσματος διὰ πᾶσαν πράξιν ἢ παράλειψιν τῆς Διοικήσεως ἔφερε τὴν νομοθετικὴν λειτουργίαν εἰς

(37) Δ. Π. Οικονόμου: Ὁ Ἀνώτατος Ἀρχων, εἰς «Γνώσεις» 1958, ὅπου διὰ πρώτην φοράν ἐν Ἑλλάδι ἀνεπτύχθη ὁ «περὶ Στέμματος ἀκρογωνιαῖος λίθος τοῦ Βρετανικοῦ Κοινοβουλευτισμοῦ».

(38) Δ. Π. Οικονόμου: Τὸ Συνταγματικὸν ἔρεισμα τῆς Ἀρχῆς τῆς Νομιμότητος — Συμβολὴ εἰς τὴν ὁρθὴν ἐρμηνείαν τῶν ἁρθρῶν 27 καὶ 35 τοῦ Συντάγματος εἰς «Νομικὸν Βῆμα». Τόμος ΙΓ' Ἀριθ. 18, 1965.

μίαν ἐξόχως δυσχερὴ θέσιν: νὰ ὀφείλῃ νὰ παράσχη τὸ ἔρεισμα αὐτὸ χωρὶς νὰ εἶναι εἰς θέσιν αὐτοτελῶς νὰ τὸ πράξῃ, διότι, ὡς γνωστόν, δὲν διέθετε ἴδιον νομοπαρασκευαστικὸν μηχανισμόν, πλὴν τῶν Κοινοβουλευτικῶν Ἐπιτροπῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐξημιουργεῖτο ἀνασχετικὸς φραγμὸς εἰς τὴν διοικητικὴν πρωτοβουλίαν— ἐφ' ὅσον «περὶ πάντων νομοθετῆσαι, μικρῶν καὶ μεγάλων ἀδύνατον (39).

Ἐν συνεχείᾳ ἡ οὐσία τῆς νομιμότητος. Ὁ νόμος δὲν ἐφαίνετο ὅτι ἦτο τῶν «πάντων Βασιλευσῶν» οὐδὲ «κοινὸς λογισμὸς», ἀλλὰ μᾶλλον «τὸ καθεστηκυῖας ἀρχῆς ξυμφέρον» (40). Ὡς τοιοῦτος δὲν ἀπήλαυε ἠθικοῦ κύρους πρὸς ἐπιβολὴν του εἰς τοὺς πολίτας καὶ τὴν Διοίκησιν, ἢ ὑποταγῇ τῆς ὁποίας εἰς τὸν Νόμον, πολλὰκις ἐσήμαινε ὑποταγὴν πρὸς ἐαυτήν, ἐφ' ὅσον ἡ Διοίκησις εἶχε τὴν νομοσχεδιαστικὴν ἐξουσίαν, ἢ δὲ νομοθετικὴ λειτουργία περιορίζετο κατ' οὐσίαν εἰς «νεῖο» μετὰ προσθηκῶν καὶ ἀφαιρέσεων. Ὅπωςδὴποτε ὁμως δὲν ἦτο ὁ νόμος ὁ «γεγραμμένος ἐν ταῖς ἡθέσει τῶν πολιτευομένων» ὡς ἔλεγεν ὁ Στοβαῖος.

Ὡς ἐκ τούτου ἀνεπτύχθησαν πλείσται μέθοδοι καταστρατηγήσεως τῶν νόμων, εἰς σημεῖον, ὥστε νὰ μὴ θεωρητῇ οὗτος ὡς «τῶν πάντων δεσπότης», ἀλλ' ὡς «δεσπότης τινων» καὶ ἀδέσποτος ἄλλων, ὡς μὴ ἔχων τὴν εὐχέρειον ἐκαστῶ ἀποδιδόναι τὸ προσήκον» καίτοι ὑπῆρξε ἀξίεπαινος καὶ λαμπρὰ προσπάθεια ὀρθῆς δικαιοδοσίας ὑπὸ τῆς τακτικῆς Δικαιοσύνης, κοινῆς τε καὶ διοικητικῆς, εἰς τὰ πλαίσια τῆς τριαύτης νομοθετικῆς κανονιστικῆς ρυθμίσεως, ἐκ τῆς ὁποίας σπανίως ἐπετυγχάνοντο τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα. Οἱ λόγοι διέφερον τῶν ἔργων, οἱ τύποι ἀντετίθεντο πρὸς τὴν

οὐσίαν, ὁ νόμος εἶχε καὶ τὸν παράνομον— αὐτὸ τὸ ὅποιον ὁ ἀπλοῦς πολίτης ἀνέζητει: τὸ «παράθυρον» τοῦ νόμου. Καὶ ἐνῶ οἱ πάντες διεκήρυσσον ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε Κράτος Δικαίου, εἰς τὴν πραγματικότητα ἐπεκράτει:

α) Ὑπέρμετρος πολυνομία— 37.000 περίπου Νόμοι (41).

β) Ὁργανικὴ κακονομία. Ὡς διεπιστώθη ἐπισήμως τῷ 1959 ἡ κατάστασις τοῦ Κράτους Δικαίου τότε, 6 ἔτη μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς Κωδικοποιήσεως τῆς Νομοθεσίας, συνωφίζετο,

«ἂφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸν νομοθετικὸν πλῆθωρισμόν καὶ ἂφ' ἑτέρου εἰς τὴν πλῆμμελῇ ἐσωτερικὴν διάρθρωσιν τῆς ἰσχυοῦσης νομοθεσίας, ἀποκαλουμένης «λαβυρίνθου».

Τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἐξημιούργησε ἡ παρὰ φθορὰ τῆς νομοθετικῆς διαδικασίας. Διότι ἐνῶ κατὰ τὸ Σύνταγμα ἡ Βουλὴ συνθέτει τοὺς Νόμους, αὕτη περιορίζετο εἰς τὴν ψήφισιν τῶν «προσωπικῶν διατάξεων» εἰς σχέδια νόμων συντασσόμενα ὑπὸ τῆς Διοικήσεως εἰς σημεῖον ὥστε ὁ Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας κ. Δ. Ψαρρός, νὰ διερωτᾶται μήπως ἥλλαξαν οἱ ρόλοι εἰς τὸ Πολίτευμα καὶ ἡ μὲν Διοίκησις νομοθετῇ ἀντὶ νὰ διοικῇ, ἢ δὲ Βουλὴ νὰ διοικῇ ἀντὶ νὰ νομοθετῇ (42). Μόνον διὰ τὰ ὑπαλληλικά θέματα ἐτονίσθη ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ Ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος τῷ 1948, σχεδὸν προφητικῶς (43),

«ἐξεδόθη σειρὰ νόμων ποὺ ἀνέτρεπε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, διότι οἱ ὑπάλληλοι παρασκευάζουν τοὺς νόμους. Καὶ ἕνεκα τούτου ὑπὸ νομὲ ὅσον τοὺς βλέπτοντας τὰ συμφέροντά των χρηστοὺς νόμους...».

12. Αἱ σχέσεις Κράτους καὶ Πολίτου

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ πολίτης οὔτε εἶχε ἀγωγὴν ἀσκήσεως τῶν δικαιωμάτων, οὔτε ἐνεργὸν εὐαισθησίαν εἰς τὰ δημόσια προβλήματα, προέτασσε τὸ ἀτομικόν του συμφέρον ἐναντὶ τοῦ γενικοῦ, κατὰ κανὸν πάντοτε. Ὡς διεπίστωσεν ὁ καθηγητὴς Κ. Βουρβέρης (44).

«Πληθύνονται τὰ φαινόμενα τῆς πάλης τῶν ἀτόμων ἐναντίον τοῦ Κράτους, τὰ παραδείγματα τῆς ἀντιτάξεως τοῦ ἐγωιστικοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος εἰς τὸ κρατικὸν συμφέρον τῆς οὐλοῦσης. Ἡ φοροδιαφυγὴ εἶναι μία μόνον μορφή...».

(39) Δ. Π. Οἰκονόμου: Ὁ Δικαστικὸς Ἐλεγχος τῆς Διακριτικῆς Ἐξουσίας ἐν τῇ Δημοσίᾳ Διοικήσει. Ἀθήναι: 1966 σ. 16 ἐπ. ὅπου αἱ δύο ἔννοιαι τῆς νομιμότητος, ἡ στενὴ τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης καὶ ἡ εὐρεια τοῦ Ἀγγλοαμερικανικοῦ Κοινοδικαίου.

(40) Πλάτωνος: Πολιτεία.

(41) Ν. Δ. 3980/1959: Εἰσηγητικὴ Ἐκθεσις.

(42) Δ. Ψαρρός: Γενικαὶ Ἀρχαὶ Νομολογίας κ.λ.π. εἰς Ἐπιθεώρησιν Δημοσίου καὶ Διοικητικοῦ Δικαίου.

(43) Χ. Θηβαίου: Πρακτικὰ Ἐπιτροπῆς Ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος 1948.

(44) Κ. Βουρβέρης: Ἡ Ἀγωγή τοῦ Πολίτου κ.λ.π. 1961, σ. 6.

Χαρακτηριστικῶς περιγράφει τὴν κρατούσαν κατάστασιν γνωστὸς συγγραφεὺς καὶ λογοτέχνης (45):

«Θὰ μπορούσαμε τώρα νὰ ξαναπούμε τὸ ἱστορικὸ ἐρώτημα τοῦ Χαριλαοῦ Τρικούπη: Τίς πταίει; Τὸ Κράτος ἢ ὁ Πολίτης. Πρόκειται περὶ φαύλου κύκλου. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι πταίνει καὶ οἱ δύο. Καὶ τὸ Κράτος ποὺ θεωρεῖ τὸν πολίτη ἐχθρό του, καὶ ὁ πολίτης ποὺ θεωρεῖ ἐχθρό του τὸ Κράτος. Καὶ οἱ δύο προσπαθοῦν νὰ δγάλουν ὁ ἕνας τὰ μάτια τοῦ ἄλλου. Τὸ Κράτος μὲ τὴν πολυνομία του... μὲ τὴν ἀναλγησία του, μὲ τὴν ἀναδλητικότητα του... μὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν δυνάστεϊν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων σὲ κάθε ὑπηρεσία... Καὶ ὁ Πολίτης μὲ τὴν ἐπιμονή του νὰ ζητᾷ τὰ παράνομα, νὰ καταφεύγῃ σὲ πλάγια μέσα καὶ νὰ εἰσάγῃ κατὰ γενναίης δόσεως τὴν πολιτικὴ (δηλαδὴ τὴν ψηφοθηρικὴ) σκοπιμότητα στὴν λειτουργία τῆς κρατικῆς μηχανῆς...».

Ὅπως δὴποτε ὑπῆρχε σοβαρὸν πρόβλημα (46) σχέσεων Κράτους καὶ πολίτου ὁ περ κατὰ μέγα μέρος, ἐὰν οὐχὶ τὸ μέγιστον ὠφείλετο εἰς τὸ Κομματικὸν Κράτος, ὅπερ ἐξουδετέρωσε τοὺς νομίμους ἐλεγχτικοὺς μηχανισμούς.

Οὐσιαστικῶς ἐπέδρασε τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν εἶχον, ὡς ἐκ τῆς ἀχρηστίας ἢ μὴ ὀρθῆς χρήσεως ἀτονήσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα οἱ νομικῶς ἐν ἰσχύϊ εἰσέτι ἔλεγχοι τῆς διοικητικῆς δραστηριότητος, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ ἔχῃ δημιουργηθῇ ψυχολογικὸν κλίμα, ἀνελέγκτου δράσεως μέχρι σημείου ἐλλείψεως καὶ τῆς στοιχειώδους σφρονιστικῆς προλήψεως τῆς μὴ προσηκούσης διοικητικῆς συμπεριφορᾶς. Εἰδικώτερον:

α) Ὁ ἱεραρχικὸς ἐλεγχος συνδυασθεὶς κατὰ κανόνα μὲ τὰς προσωπικὰς σχέσεις προϊσταμένου — ὑφισταμένου, οὐχὶ πάντοτε εἰς τὸ πλαίσιον τῶν συγχρόνων ἀνθρωπίνων σχέσεων (human relations) κατέστη σχετικῶς ἀνενεργὸς ἐν τῇ πράξει ὡς προκύπτει ἀπὸ τὴν μὴ εὐρεῖαν χρησιμοποίησιν τοῦ νόμου προβλεπομένου βοηθήματος τῆς «ἱεραρχικῆς προσφυγῆς» παρὰ τῶν πολιτῶν.

β) Ὁ πειθαρχικὸς ἐλεγχος, ὅστις, ὡς ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πείρας προκύπτει, δὲν ἔχει ἀποδώσει τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα τῆς προλήψεως τῶν πειθαρχικῶν ἀδικημάτων, ἐφ' ὅσον

εἰς μὲν τὴν μονομελῆ δικαιοδοσίαν ὅτε εἶναι εὐκίνητος δὲν παρέχει ἐχέγγυα ὀρθῆς χρήσεώς του, ὑπὸ τῶν πειθαρχικῶς προϊσταμένων εἰς δὲ τὴν πολυμελῆ δικαιοδοσίαν ὅπου τὰ ἐχέγγυα ταῦτα ὑφίστανται εἶναι βραδύκίνητος (47).

γ) Ὁ διαχειριστικὸς κατὰσταλτικὸς ἐλεγχος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου εἴτε βραδύνει μέχρι σημείου οὐσιαστικῆς ἀχρηστεύσεώς του, εἴτε εἰς πολλὰς περιπτώσεις Νομικῶν Προσώπων Δημ. Δικαίου ἀντικαθίσταται δι' Ἐπιτροπῶν Κατασταλτικοῦ Ἐλέγχου, ἀμφιδόλου πρακτικῆς ἀξίας εἰς ὅτι ἀφορᾷ τοῦλάχιστον τὴν συναγωγὴν ἀρχῶν ὀρθῆς ὑπαλληλικῆς συμπεριφορᾶς. Πέραν τούτου οἱ ἀπολογισμοὶ ἢ λογοδοσίαι κατέστησαν τύποι μάλιν παρὰ μέτρα γενικώτερον πολιτειακοῦ ἐλέγχου.

δ) Ὁ καθιερωθεὶς ὑπὸ τοῦ Β. Δ. 762) 1965 ἐλεγχος ἀποδόσεως, δὲν εἶχεν ἐφαρμοσθῇ, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰ κριτήρια τῆς ἀποδόσεως τῶν Δημ. Ὑπηρεσιῶν καὶ Ν. Π. Δ., καθ' ἣν στιγμὴν ἤδη προϋθύνονται μέτρα αὐξήσεως τῆς ἀποδοτικότητος αὐτῶν, ὡς ὁ δημοσιευθεὶς τελευταίως Ἀναγκ. Νόμος 340) 1968 «Περὶ μέτρων βελτιώσεως τῆς ἀποδοτικότητος κλπ.».

ε) Ὁ προληπτικὸς ἐλεγχος νομιμότητος ἐν Ἑλλάδι ἔχει οὐσιαστικῶς ἐλλείψει ἐφ' ὅσον ἠτόνησε ὄχι μόνον ἡ ἱεραρχικὴ προσφυγὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ αἴτησις θεραπείας τῶν πολιτῶν, καθ' ὃ μέτρον δὲν εὐρίσκεται τρόπος νὰ ὑπάρξῃ ἑτέρα γνώμη πέραν τῆς τοῦ ἀρμοδίου, διὰ τὴν ὁποίαν γεννῶνται τὰ παράπονα, αἱ προσφυγαὶ καὶ αἱ αἰτήσεις, καὶ ἄνευ τῆς ὁποίας — ἐτέρας γνώμης — ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος ὡς κατέδειξεν ἡ πείρα ἐφαρμογῆς τοῦ Ν. Δ. 3983) 1959 «Περὶ ἐλέγχου παραπόνων τῶν πολιτῶν».

στ) Ὁ κατὰσταλτικὸς ἐλεγχος νομιμότητος ἐν Ἑλλάδι εἶναι θεαίως ἀποτελεσματικὸς χάριν τῆς ἐξαίρετου νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἀλλὰ ἔχει ἀξιόλογον κόστος οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν πολλάκις δὲ δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς διοικητικῆς δραστηριότητος καὶ συμπεριφορᾶς πλὴν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου καὶ τῆς χρηστῆς Διοικήσεως (48).

(45) Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: Ὁ Πολίτης καὶ τὸ Κράτος εἰς «Ἐλευθερίαν» τῆς 5.2.1967.

(46) Δ. Π. Οικονόμου: Αἱ Σχέσεις Κράτους καὶ Πολίτου, εἰς Γνώσεις 1958, Ἀριθ. 1 8-που ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος.

(47) Δ. Π. Οικονόμου: Ὁ Πειθαρχικὸς Ἐλεγχος τῶν Δημοσίων Διοικ. Ὑπαλλήλων, Ἀθῆναι, 1960.

(48) Δ. Π. Οικονόμου: Ὁ Δικαστικὸς Ἐλεγχος τῆς Διακριτικῆς Ἐξουσίας τῆς Δημοκρατίας Διοικήσεως, Ἀθῆναι 1966. Μέρος II ὅπου τὸ μεγαλειώδες οἰκοδόμημα τῆς Νομολογίας τοῦ Ἑλλ. Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

13. Ἡ δημοκρατικὴ διαφωνία.

Εἶδομεν ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων ἔτων εἶχεν ἐκδηλωθῇ ὄχι ἀπλῶς διαφωνία, ἀλλ' ἀντιδικία, οὐχὶ τὸσον περὶ τὰ δευτερεύοντα ἐθνικῶς θέματα, ὅσον περὶ τὰ βασικὰ καὶ θεμελιώδη, ὡς μὴ ἔδει. Ἄλλ' ἀκόμη τὸ παθολογικὸν στοιχεῖον εὐρίσκετο εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀντιδικία αὕτη δὲν περιωρίσθη ἔστω εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πολιτειακῆς πυραμίδος ὅποτε ἡ ἐνότης τῆς δάσεως θὰ ἡμπόδιζε τὸν Ἑθνικὸν διχασμόν, ἀλλ' ἐπεξέταθη καὶ εἰς τὴν βάση καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ πεζοδρομίου. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν τὸ Σύνταγμα φθάνει εἰς τὸ πεζοδρόμιον, τότε παύει νὰ εἶναι «Πολιτεία» καὶ καθίσταται «Στασιωτεία» ὅπως δὲποτε δὲ παύει νὰ εἶναι Σύνταγμα, ὡς ἐγγύησις τῆς ἐθνικῆς ἀμοφωνίας καὶ τῆς ἐκ αὐτῆς ἐνότητος.

Τότε ὁ εἰς πολίτης διαφωνῶν πρὸς τὸν ἄλλον ἐπεκαλεῖτο τὸ ἐν ἄρθρῳ τοῦ Συντάγματος χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὰ ἕτερα, πολυτάκεις δὲ καὶ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπικαλουμένου ἄρθρου. Τότε ὁ εἰς πολίτης διαφωνῶν ἐμονοπῶλει δι' ἑαυτὸν τὴν Δημοκρατίαν, ἐνῶ ὁ ἕτερος τὸ Ἔθνος, ὁ τρίτος τὸ Στέμμα καὶ τοὺς λοιποὺς θεσμοὺς. Καὶ οὕτω τὰ σύμβολα τῆς Ἑθνικῆς Ἑνότητος κατέστησαν σύμβολα διχασμοῦ. Καὶ αὐτὸ τὸ ὅποιον ἐζητεῖ τὸ ἰσχύον Σύνταγμα, «τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων», ὡς φύλακα τοῦ Συντάγματος Ἑθνικῆς Ἑνότητος — τὸ περιβόητον ἄρθρον 114 — ἐνεφανίσθη ὡς κραυγαλέα διαφωνία τοῦ πεζοδρομίου καὶ συνεπῶς παράγων διχασμοῦ. Ἐνῶ ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων, τὸ Σύνταγμα ὡς ἐθνικὴν ἀμοφωνίαν ὤφειλε νὰ διαφυλάξῃ. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ὀρθὸν νόημα τοῦ ἄρθρου 114: Συμφωνοῦν πάντες ἐπὶ τῶν βασικῶν προβλημάτων, περιλαμβάνουν τὴν συμφωνίαν τῶν εἰς τὸ Συνταγματικὸν κείμενον καὶ

τὴν τήρησιν τῆς συμφωνίας ταύτης ἀναθέτουν εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐθνοκτόνου διχασμοῦ. Ἄν διαφωνήσουν θὰ καταφύγουν εἰς τὸν ἐν τῷ Συντάγματι μηχανισμόν ἄρσεως τῆς διαφωνίας καὶ διὰ τὴν Ἀναθεώρησιν ἢ τὸ Συνταγματικὸν Δικαστήριον (49). Διότι ἂς μὴ διαφεύγῃ τῆς προσοχῆς τινος, τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Βρεττανοὶ τηροῦν ἐπὶ αἰῶνας τὴν συμφωνίαν αὐτήν, χωρὶς γραπτὸν Συνταγματικὸν κείμενον.

Ἀλλὰ ἀντιθέτως, ἡ περὶ τὰ δευτερεύοντα ἀναγκαῖα δημοκρατικὴ διαφωνία ἦτο μᾶλλον ἀνύπαρκτος, καὶ παρεθρεῖ τις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἀδυναμίαν ἐκφράσεως ἐλευθέρῃς γνώμης, τῶν δυσμενῶν διὰ τὸν ἐλευθέρως ἐκφραζόμενον συνεπειῶν, λόγω τοῦ ἰσχύοντος προφανῶς ἐν Ἑλλάδι «Iron law of Oligarchy» τοῦ R. Michels (50).

Ἐφ' ὅσον στοιχεῖον τῆς Δημοκρατίας εἶναι ἡ ἐλευθέρᾳ συζητήσις καὶ ἡ ἀνάγκη κυκλοφορίας ἰδεῶν καὶ γνώσεων ὑπὸ παντὸς δικαιουμένου πρὸς τοῦτο παράγοντος τῆς Πολιτείας, Κράτους ἢ Πολίτου, ἡ διαφωνία καὶ περὶ τὰ συζητήσιμα θέματα καθίσταται χρήσιμος καὶ ἐνδεδειγμένη, ὅπως δὲ ἴσχυται τὸ ἐποικοδομητικὴ, ἐφ' ὅσον ἤθελε διατηρηθῇ εἰς τὸ πρὸς ἡκὸν ἐπίπεδον.

Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ προσήκοντος ἐπιπέδου τῆς διαφωνίας, καὶ ἡ μεθόδευσις καὶ ὀργάνωσις ἐν γένει τῆς διαφωνίας ἐπὶ τῶν ζητημάτων καὶ προβλημάτων τῆς δημοσίας ζωῆς ἀποτελεῖ τὴν ἐκ τῶν πλεόν θέματα σχετικὸν μὲ τὸ ζήτημα τῶν «ζωνῶν καὶ τῆς ἰσορροπίας τῆς δυνάμεως» κατὰ τὸν Ch. Merriam (51), καὶ τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας σκέψεως, ἐκφράσεως καὶ συζητήσεως, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀναρχίας αὐτῆς «μερίζων οὐκ ἔστι κακόν» αὕτη πόλεις τ' ὀλυσιν» (52).

14. Ἡ χαλάρωσις τῆς Πολιτικῆς διαδικασίας

Παραλλήλως πρὸς τοὺς ἄνω θεσμοὺς, ἐνόσει καὶ ἡ Πολιτικὴ διαδικασία (political process (53) ἢτοι ἡ διαδικασία καθ' ἣν

ἐν τῇ Δημοκρατίᾳ συνδυάζεται τὸ γενικὸν μὲ τὰ εἰδικὰ συμφέροντα καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις (political develop-

(49) Δ. Π. Οἰκονόμου: Ὁ Ἑλεγχος Συνταγματικότητος τῶν Νόμων εἰς τὰς Χώρας τοῦ Κοινοῦ δικαίου, εἰς «Ἐπιθεώρησιν Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν», ΙΓ' 1958, Ἀριθ. 1 — 2 βπου ἡ στενὴ συνάρτησις Ἀναθεωρήσεως καὶ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου.

(50) R. Michels: Political Parties 1914 (Ἀγγλ. Μετάφρασις).

(51) Ch. Merriam: Systematic Politics, Chicago 1945 σ. 141 ἐπ. διὰ τὸ «Zoning and balancing of power»

(52) Σοφοκλέους: Ἀντιγόνη στ. 672—673.

(53) Δ. Ψαρροῦ: Ἡ Μελέτη τῶν Πολιτειακῶν Πράξεων, ὡς ἀποφάσεις: «Πολιτικῆς

ment) ώστε ή 'Ελλάς νά ἐκφύγη ἀπό τήν χρονίαν πολιτικήν τῆς ὑπανάπτυξιν. Πολιτική (politics) κατὰ τήν ἐπιστημονικήν τῆς ἔννοιαν δέν εἶναι παρά ἡ διαδικασία διατυπώσεως αἰτημάτων τῶν κοινωνικῶν μερῶν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν μερῶν. Οὕτω οἱ πλείστοι ἐπεδίωκαν ἀτομικά συμφέροντα ἐν ὀνόματι γενικῶν εἰς σημείον διαταράσσον καὶ αὐτὸ τὸ κοινωνικὸν καθεστώς. Οὕτω διεπιστοῦτο ὅτι (54)

«αἱ ἔριδες καὶ ἡ ὀξύτης τῆς ἀντιμαχίας... τῶν πολυτρόπων καὶ ἀντιτιθεμένων συμπεριόντων... θὰ εἶχον ἀπὸ μακροῦ ὀδηγήσει εἰς ἀνατροπὴν τῆς καθεστηκυίας τάξεως, ἐάν οἱ διεθνεῖς ρυθμιστικοὶ παράγοντες δέν ἐπενέβαινον...».

Ἡ ἐξάρθρωσις τῆς πολιτικῆς διαδικασίας ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν μετασχηματιστῶν τῶν πολιτικῶν ρευμάτων: τῶν πολιτικῶν κομμάτων ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔννοιαν, τῶν λεγομένων ἐν 'Ελλάδι κομμάτων ἀρχῶν. Ὡς διεπιστώθη σχετικῶς, τὰ ἑλληνικά κόμματα ἦσαν προσωπικά κόμματα, ἐφ' ὅσον (55):

«Προϋπθέσεις τοῦ Πολιτικοῦ Κόμματος ἡ-

το καὶ παραμένει ὁ Ἀρχηγός. Γύρω ἀπὸ αὐτὸν δημιουργεῖται τὸ Κόμμα... "Ἀλλῃς φύσεως κομματικοὶ σχηματισμοὶ δέν ἐβλάστησαν εἰς τὸν τόπον μας. Αἱ κινήσεις τῶν Κοινωνιολόγων, τῶν Ἱατρῶν —διὰ νὰ περιορισθῶν εἰς ὠρισμένας μόνον ἀποπείρας Κομμάτων Ἀρχῶν— ἀπέτευχαν πρὶν προφθάσουν κἂν ν' ἀνδρωθοῦν...».

Ἐνὶ τὰ Κόμματα ἦσαν «προσωπικά» ἤτοι κόμματα τοῦ Ἀρχηγοῦ των, ἔλειπεν ἀπὸ τὸν τόπον τὸ πολιτικὸν κόμμα τὸ ἀναδεικνύον δημοκρατικῶς τὴν ἡγεσίαν του καὶ δι' αὐτῆς τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν τοῦ τόπου. Δι' ὃ καὶ ἐνὶ ἐπιστημονικῶς τὰ κόμματα ὠνομάσθησαν «Κατασκευαστὰ τῶν Κυβερνήσεων» ἀκόμη δὲ καὶ τῶν Δημοκρατικῶν κατὰ τὸν Ε. Ε. Shattschneider, ἐν 'Ελλάδι κατήντησαν εἰς τὸ νὰ ἀπεικονίζεται ἐν τῇ δράσει των «κοτσαμπασισμός» τοῦ Ν. Δραγούμη. Καὶ ἀντὶ πολιτικῆς ἡγεσίας ἀνεδεικνύετο ἡ γνωστὴ «Βουλευτοκρατία». Οὕτω χαρακτηριστικαί εἶναι διαπιστώσεις τοῦ Γ. Δασκαλάκη (56) ὅτι:

«Εἶναι βαρὺ τὸ παθητικὸν τῶν πολιτικῶν Κομμάτων, ἐφ' ὅσον ὁ ἀπολογισμὸς θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν πλευρῶν καταλήγει εἰς τὸ ὅρισμα τῆς ἀδυναμίας τῶν πολιτικῶν κομμάτων νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ὑψηλὴν των λειτουργίαν».

15. Ἀδυναμία λύσεως τῶν προβλημάτων

Ἄλλὰ καὶ πέραν τούτου, τὰ προσωπικά Κόμματα δέν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ὑποδοθῇ-σούν τὸν λαὸν εἰς τὸ νά:

α) κατανοήσῃ τὰ προβλήματά του καὶ νὰ διαγνώσῃ τὰς νόσους

β) νὰ δώσῃ ὀρθὰς λύσεις καὶ ἀπαντήσεις εἰς τὰς ἀπορίας του, ἀλλ' ἤσυχολοῦντο ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον μετὰ τὴν «πολιτικολογίαν». Ὡς διεπιστώθη πάλιν ἐπιστημονικῶς, (57)

«Τὰ Κόμμάτα μας στεροῦνται προγραμμάτων ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἐνοτήτων συγκεκριμένων ἐνδεδικῶν λύσεων, τῶν Ἑλληνικῶν Προβλημάτων καὶ μέσων συνθετικῆς καὶ συγκεκριμένης ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου. Ὅ,τι ἐμφανίζεται ὡς Πρόγραμμα εἶναι ἓνα ἀστάθμητον σύνολον γενικοτήτων καὶ ὄχι σπανίως ἀλληλοσυγκρουομένων θερμοπαλι-

στικῶν ἀποστροφῶν... Δὲν σχεδιάζουν τὸ μέλλον, ἀλλὰ σύρονται ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ παρόντος».

Οὕτω ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι ἐνὶ ὅσων τα κόμματα εἶχον ὑποσχεθῇ τὴν «ἀλλαγὴν», τὴν «ἀποκέντρωσιν» κλπ. τὴν «ἐκκατενικήν μεταρρύθμισιν», τὴν «διοικητικὴν ἀναδιοργάνωσιν» κλπ. ἐλθόντα εἰς τὴν ἀρχὴν ὄχι μόνον δέν ἔλυσαν τὰ προβλήματα, ἀλλὰ τὰ περιέπλεξαν περισσότερον διὰ τῶν ἀνεπιτυχῶν αὐτοσχεδιαστικῶν πειραματισμῶν.

Τοιοῦτοτρόπως ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἐν 'Ελλάδι ὡς πρόβλημα πολιτικὸν εἶναι κατ' οὐσίαν πρόβλημα τεχνικόν, δεδομένου ὅτι καὶ ἡ δημοσία πολιτικὴ (policy) ὡς σχεδιασμός καὶ προγραμματισμός ἔχει καταστή τεχνικὸν θέμα εἰς σημείον ὥστε ν' ἀπαιτῇται ἐπιστημονικὴ πλέον ἀντιμετώπισις ὡς ἐλε-

διαδικασία» (political process) κ.λ.π. Θεογνίκη 1966. Ἀνάπτυπον Ἐπετ. Ἐπετηρίδος κ.λ.π.

(54) Δ. Τσάκωνα: Ἐνθ. ἀνωτέρω σ. 168.

(55) Γ. Δασκαλάκη: Ἐνθ. ἀνωτέρω.

(56) Ibid.

(57) Ibid.

γεν ὁ Πλάτων εἰς τὴν Πολιτείαν του καὶ ὡς σήμερον ὑποστηρίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς «Science in Policy. Science for Policy, Policy for Science». Τὸ Ἑλληνικὸν δθεν πρόβλημα δὲν εἶναι τόσο πολὺν ὅσον τεχνι-

κὸν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς Πολιτειακῆς Τεχνικῆς (*Technique d'État*). Μόνον δι' αὐτῆς τῆς τεχνικῆς θὰ λυθοῦν τὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὴν προσπάθειαν ἀναπτύξεώς του.

16. Συμπέρασμα

Τὸ πρόβλημα τοῦ Συντάγματος, εἰς τὴν σύγχρονον Ἑθνικὴν Πολιτείαν (*National State or Polity*) δὲν εἶναι τόσο πολὺν ὅσον τεχνικόν, ἀπαιτοῦν μεθόδους τῆς «σταθεράς» καὶ τῶν «μεταβλητῶν» τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος, ἥτοι τοῦ Συντάγματος ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν συντεταγμένων θεσμῶν ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἀνέυρεσις αὐτῶν ἀπαιτεῖ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ δὲν εἶναι θέμα κυρίως νομικιστικόν. Ἀντιθέτως ὁ νομικισμὸς ἤγαγε εἰς τὴν πολυνομίαν καὶ «δυσνομίαν» τοῦ λεγομένου παρ' ἡμῖν «Κράτους Δικαίου» ὅπερ παρήγαγε μὲν «*plurimae leges*» ἀλλ' ἤγαγε εἰς «*pessima res publica*»

Ἀλλὰ τὸ Ἑλληνικὴς προελεύσεως μῆνυμα τῆς συγχρόνου Πολιτειακῆς Ἐπιστήμης θὰ ἠχῇ κάποτε καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς τέρμα τοῦ ἐμπειρικοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ, ὡς μῆνυμα τῶν πηγῶν τοῦ Πολιτισμοῦ μας:

«Ἔστι τις ἐπιστήμη... ἡ οὐκ ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ πόλει τινος βουλευέται ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς ὅλης, ὃν τιν' ἂν τρόπον αὐτὴ τε πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἄριστα ὁμιλεῖ... ἦν μόνον δεῖ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν σοφίαν καλεῖσθαι». (58).

Εὐχόμεθα ὅπως τὸ νέον Ἑλληνικὸν Σύνταγμα καταστή ἡ πρώτη περίπτωσις τοιαύ-

της ἐπιστημονικῆς ἐφαρμογῆς, καὶ κατὰ τοῦτο πρότυπον δι' ἄλλους, ὡς ἐζήτησεν ἄλλωστε ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως διακηρύξας ἐπὶ πλέον ὅτι, (59)

«Ἀποδλέπομεν ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀποκτήσῃ... ἓνα ἐλεύθερον, προοδευτικόν, δημοκρατικόν Σύνταγμα τὸ ὅποιον θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ζήσῃ ἐν ἀσφαλείᾳ τὴν Δημοκρατίαν, τὴν ὅποιαν, ὡς πολιτικὸν σύστημα ἐδημιούργησαν οἱ πρόγονοί μας».

Εἰς τὸ Σύνταγμα αὐτὸ οὐκ ἐν τοῖς πολλοῖς ἀρθροῖς τὸ εὖ, ἀλλὰ ἐν τοῖς ὀλίγοις καὶ οὐσιώδεσι, εἰς τρόπον ὥστε νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατότητα:

α) λύσεως τῶν οὐσιωδῶν ζητημάτων ἐθνικῆς ὁμοφωνίας καὶ ἐνότητος ἐν τῷ παρόντι, ὡς πρὸς τὴν «σταθεράν»,

β) «τοῖς πᾶσιν... ἀναγνῶναι καὶ μαθεῖν ἀπλὰ καὶ σαφεῖς τὰ δίκαια...» κατὰ τὴν δημοκρατικὴν ἐν τῷ μέλλοντι διαφωνίαν, ὡς πρὸς τὰς «μεταβλητάς».

Καὶ τότε «*pessimae leges, plurima RES-PUBLICA*» Βάσει τοιοῦτου Συντάγματος, Ὀλιγώτεροι νόμοι, Περισσότερα Δημοκρατία.

ΔΗΜ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

(58) Πλάτωνος: Πολιτεία, 477 Β καὶ ἐπ.

(59) Γ. Παπαδοπούλου: Τὸ Πίστέω μας. Ἀθήνα: 1968 σ. 132.